

Мельник О.Я.

доцент кафедри
«Дизайн та основи архітектури»,
НУ «Львівська політехніка»

МОТИВИ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА У ДИЗАЙНІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ КНИГИ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті висвітлюються питання використання мотивів народного мистецтва у дитячій книзі. Зокрема, розглядаються основні компоненти творення «національного» типу ілюстрації – змістовий, образний та формальний, досліджуються їх основні характеристики.

Ключові слова: книга, ілюстрація, народне мистецтво, зміст, образ.

Аннотация. Мельник О.Я. Мотивы народного искусства в дизайне украинской детской книги XX века. В статье рассматриваются вопросы использования мотивов народного искусства в детской книге. В частности, рассматриваются основные компоненты «национального» типа иллюстрации – содержание, образ и форма.

Ключевые слова: книга, иллюстрация, народное искусство, содержание, образ.

Annotation. Melnyk O. The reasons of folk art in the design of the Ukrainian child's book of XX centuries. In the article the questions of use of folk art's reasons in child's book are examined. In particular, the components of "national" type of illustration - maintenance, character and form are examined.

Keywords: book, illustration, folk art, content, image.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства визначається зростанням етнічної свідомості народу, посиленням його інтересу до вітчизняної спадщини, усвідомлення необхідності збереження та творчого переосмислення традицій народного мистецтва як генотипу його духовності. Народне мистецтво в Україні є чинником національного способу життя, виразником його етнічних ідеалів. Охоплюючи музику, фольклор та декоративно-ужиткове мистецтво, воно відображає смаки та вподобання народу, його розуміння краси та морально-етичних норм. Новий зацікавлений погляд до традиційного народного мистецтва, як до явища вартого уваги та придатного до переосмислення у інших сферах творчої діяльності людини, зокрема книжковому дизайні, було звернено близько століття назад, а результати його творчої абсорбції та інтерпретації можемо розглядати у контексті розвитку українського дизайну книги ХХ – початку ХХІ ст.

Мета роботи. Виявити та узагальнити суть композиційно-образних особливостей ілюстрацій українських художників та конкретизувати умови використання та існування традиційних мотивів та елементів національного декоративно-ужиткового мистецтва у структурі дитячої книги.

Результати роботи. Питання використання мотивів національного мистецтва у дизайні дитячої книги дозволяє вести мову про цілий комплекс понять, що у синтезі працюють на створення особливого «національного» типу ілюстрації. Цей комплекс складається з наступних компонентів: змістовий, образний, формальний.

Відтак, досліджуване нами явище, ґрунтується на поєднанні національної тематики, національно забарвлених образів та національної форми. При чому, найчастіше, наявність в дитячій книзі двох останніх компонентів напряму залежить від змісту та тематики видання. Історично складена тематика україномовної дитячої книжки сер. ХІХ ст. мала виховний характер, сприяла усебічному розвитку дитини, формуванню її релігійного світогляду, усвідомленню національної ідеї, організації дозвілля, набуттю практичних навичок та невеликою за обсягом, ілюстрованою, доступною за викладом матеріалу. 1850 – 1870-ті роки характерні поступовим переходом від релігійно-виховної тематики до появи дитячих книжок різноманітного тематичного спрямування (1880 – 1890-і рр.) [2, 11-13]. З'являються видання з української історії та культури, дитячі книжки національно-патріотичної тематики. У міжвоєнний період поч. ХХ ст. спостерігалась поява таких тематичних напрямів як: українці у І-й світовій війні, визвольні змагання. Тоді ж з'являються численні національно-релігійні видання у оформленні М.Бутовича, І.Іванця, Е.Козака, О.Кульчицької, П.Ковжуна, П.Андрусіва, О.Куриласа, Л.Геца, Ю.Вовка, В.Цимбала, М.Фартуха, В.Січинського та ін. У радянській Україні для дитячої книжки були характерні майже всі жанри художньої літератури. Основна функція казок, байок, легенд, віршів, пісень, оповідань – виконувати умову навчання, виховання, морально-естетичного розвитку і соціалізації дітей. Синтетизм, притаманний народному мистецтву та втілений в ілюстративних циклах через образ та форму, дозволяє книзі якнайкраще виконувати цю функцію.

Наступний важливий компонент – образ у дитячій книжковій ілюстрації. Він, на нашу думку, найкраще виявляється через наступні складові:

1. персоніфікація неживої природи. Українське народне мистецтво нерозривно пов'язане із поглядами

Надійшла до редакції 30.08.2012

землероба на навколишній світ, а тому провідними його поняттями є сонце, земля, вода, елементи неживої природи. Часто вони наділені людськими рисами та вступають у тісний діалог з головними героями книжки.

2. внесення в ілюстративне поле орнаментальних мотивів із закладеною в них символікою: космогонічними мотивами, стилізованими зображеннями солярних знаків, зірок, родинного дерева тощо. Орнаментика становить важливу частину цілого книжкового «організму». Декоративність та символічна мова народного орнаменту, з його лаконічною мовою, логічною структурою, спроможністю виражати через пластику ліній та ритміку плям абстрактні універсальні поняття і явища знаходить на сторінках дитячої книги вдячне середовище для свого існування. Орнамент сприймається художниками як носій національного колориту, а його взірці, запозичувались та інтерпретувались з найрізноманітніших галузей народної творчості – писанки, вишивки, кераміки, різьби, витинанки тощо.

3. підкреслення національної належності в образах головних героїв. Часто мотиви народного мистецтва використовуються для підкреслення національної приналежності головних героїв книги: людей і навіть казкових звірів часто зображують вбраними в український національний одяг або його елементи (вишита сорочка, плахта, хустка, вінок, стрічки, намисто, шаровари, бриль).

4. своєрідність ландшафту. В обставинах, у яких живуть та діють головні герої використовуються особливості українського пейзажу та побуту (білі хати під солом'яною стріхою, тин, мальви, соняшники, тополі, дуб, калина, вітряки).

І третій компонент, який є неодмінною складовою будь-якого мистецького твору – це художня форма. Існування форми уможливають наступні складові: композиція; колористика; пластична мова.

Композиційна складова часто є однією з вирішальних при сприйнятті ілюстрації. Головне в композиції – створення художнього образу. Мистецьки вартісні ілюстрації, створені різними художниками у різній стилістиці захоплюють та запам'ятовуються глядачу саме завдяки чіткій композиційній побудові. За допомогою спеціальних засобів побудови – багатоярусної композиції, дублювання елементів тощо можна передати рух та плин часу в межах сторінки. Історичний розвиток ілюстрації засвідчує як слідування за загальноприйнятими канонами композиції, так і прагнення вийти за їх межі та використовувати вільні композиційні прийоми. Композиція, що відповідає індивідуальним творчим пошукам художників, здатна викликати різноманітні асоціації, почуття та емоції. В композиції важливо все – маса предметів та образів, їх розташування на площині, виразність силуетів, ритмічні чергування ліній та плям, способи передачі простору та загальна точка споглядання зображуваного, загальний колорит тощо. Народні декоративні мотиви, що мають неповторний національний характер, межують у книзі із власними стилізаціями кожного художника. Ритміка елементів, напрямків та розмірів образів з яких твориться зображення, чергування фактурних і текстурних площин, виступає як провідний організатор ілюстрації. Загалом, композиції, побудовані за мотивами творів народного мистецтва тяжіють до симетрії, замкнутості простору, контрастності та динаміки. Так, дослідник Г. Міщенко вказує на симетричність та центричність як характерну рису композиції народного

твору [2, 17]. Така композиційна особливість притаманна ілюстраціям В. Ковальчук, І. Задорожної, С. Караффи-Корбут, І. Легкобита. Невід'ємною особливістю композиції народної картини Г. Міщенко вважає «виокремлення найістотнішого» та відмову від другорядного деталювання. Такі риси притаманні ілюстраціям І. Легкобита, Ю. Юдіної, М. Приймаченко. Замкнена композиція найчастіше використовується у ілюстраціях С. Караффи-Корбут, В. Мельниченко, В. Голозубова. Персонажі зображені у фас та виявлені з-поміж іншого за допомогою чітких контрастів кольору, тону, форми, напрямку та руху.

Дослідниця Л. Соколюк вказує на насиченість та яскравість колориту, як характерну рису національної української форми [3, 53]. У колористиці, національна своєрідність може бути виявлена завдяки використанню чистого кольору і контрастного зіставлення колірних площин. Енергетично насичений колір створює колорит, подібний до колориту українських народних розписів, вишивки чи писанки. Його локальність та акцентованість надають змоги чітко та лаконічно виявляти зображувані образи прості й зрозумілі, додають емоційності й експресивності. Яскраві приклади із використання колористичного коду українського традиційного мистецтва бачимо у ілюстраціях В. Мельничук, С. Караффи-Корбут, В. Голозубова, А. Базилевича.

Цілий діапазон стилів охоплює і пластична мова дитячої ілюстрації, зокрема:

1. Реалістична мова (твори О. Кошель, Г. Тульчевська, М. Стрітченко, К. Штанко, К. Лавро).
2. Творча інтерпретація світу, за допомогою декорування та орнаментування найрізноманітніших елементів композиції – неба, простору, ландшафту (ілюстрації В. Мельничук, В. Голозубов, С. Караффа-Корбут).
3. Імітація та використання традиційних естампних технік (А. Базилевич, С. Караффа-Кобрут, Г. Якутович, М. Старілат, О. Мартинець).
4. Звернення до народного примітивного мистецтва (М. Приймаченко, І. Легкобит).
5. Експресивне трактування образів (І. Денисова, С. Караффа-Корбут, О. Яблонська).

Висновки. У підсумку варто зазначити, що часто у ілюстраціях багатьох авторів різні образотворчі та пластичні можливості переплітаються. Художники не керуються єдиним чітко встановленим алгоритмом, а діють творчо, опираються на найрізноманітніші засоби, композиційні та технічні прийоми. Також, не завжди використання саме етнічної традиційної ідентичності визначає національну приналежність робіт. Часом, сама техніка, настроєність наділяє їх ознаками національної форми. Останній, на нашу думку, притаманні стилізація, декоративність, площинність, монументальність, яскравість колориту, симетричність і центричність композиції. Книжка, звернена до традицій української культури тонко відчуває національну енергетику, автентичні джерела, проте не наближається до етнографічної стилізації, а інтерпретує багатими виражальними засобами, вінтажує традиційні компоненти та мотиви народного мистецтва через модерні пластичні засоби.

Література:

1. Корнєєва Г. Українська дитяча книжка Східної Галичини: історико-книгознавчий аспект (др. пол. XIX ст. – 1939 р.). / автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мист.: спец. 07.00.08. Г. Корнєєва. К. – 2005
2. Міщенко Г. Що таке національна форма. Стаття друга // Образотворче мистецтво, 1997. – № 3-4. – С. 16-19.
3. Соколюк Л. Проблема національної форми в українському мистецтві та мистецтвознавстві XX століття / Л. Д. Соколюк // Вісн. ХДАДМ – X., 2002. – N 7. – С. 51–59.